

OIKEUDEN VAPAUTTAMAT – MEDIAN TUOMITSEMAT

Syyllisyysmielikuvien synty mediakäräjillä

Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Viestintä
Kandidaatintutkielma
Toukokuu 2020

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Viestintä	
Tekijä – Författare – Author			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Oikeuden vapauttamat – median tuomitsemat : Syyllisyysmielikuvien synty mediakäräjillä			
Oppiaine – Läroämne – Subject Viestintä			
Työn laji – Arbetets art – Level Kandidaatintutkielma	Aika – Datum – Month and year 05/2020	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 27	
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Rikos- ja oikeusjournalismilla voidaan nähdä olevan tärkeä rooli julkisen vallankäytön valvonnassa. Rikostapaukset myös kiinnostavat yleisöä, mikä motivoi uutismediaa rakentamaan mittavaa julkisuutta kiinnostavimpien tapauksien ympärille. Oikeustapauksen ympärille muodostuvaa mediajulkisuutta on kutsuttu mediakäräjiksi. Mediakäräjillä rikostapauksesta syntyy omanlaisensa todellisuus, joka voi toisinaan olla ristiriidassa oikeudenkäynnin todellisuuden kanssa. Tällöin voi syntyä tilanne, jossa yleisö uskoo oikeusjärjestelmän tuominneen syyttömän tai vapauttaneen syyllisen. Tämä tutkielma keskittyy jälkimmäisiin tapauksiin. Teoreettinen kehys muodostuu viestinnän, mediakriminologian ja jossain määrin myös sosiaalipsykologian kirjallisuudesta. Tutkimuskirjallisuutta peilataan etenkin kahteen esimerkkitapaukseen, joita ovat Ulvilan surma ja Anneli Auerin tapaus Suomessa sekä Meredith Kercherin murha ja Amanda Knoxin tapaus Italiassa.</p> <p>Rikollisuutta on käsitelty sanomalehdissä niiden synnystä alkaen. Rikosuutisten määrä on kuitenkin kasvanut viime vuosikymmeninä ja nimenomaan henkirikokset ovat yleistyneet aiheissa. Tätä selittää yleisön kiinnostus aihepiiriä kohtaan, mediakentän kilpailun kiristyminen sekä myös se, että rikosjuttuja on internetin myötä mahdollista tuottaa nopeasti. Laajempi keskustelu journalistin viihitteellisyydestä koskee myös rikos- ja oikeusjournalismia, jossa journalistien eettiset ohjeet törmäävät kaupallisen medialogiikan vaatimuksiin. Auerin ja Knoxin tapauksissa erityisen merkittävään rooliin nousee mediahuomion massiivisuuden lisäksi journalistien tavat kehystää tapauksia. Näissä tapauksissa kehystysten voidaan tulkita tukeneen syyllisyysmielikuvien syntyä.</p> <p>Vaikka uutismedialla on olennainen rooli syyllisyysmielikuvien synnystä, ei yleisö ole vain passiivinen vastaanottaja. Rikostiedon vastaanottoon liittyy monenlaisia lainalaisuuksia, jotka edesauttavat mediakäräjien tuomitsevuutta. Yhteiskunnan ja yhteisöjen näkökulmasta voidaan nähdä, että rikosuutisoinnilla on monenlaisia tärkeitä merkityksiä: esimerkiksi vakavasta rikoksesta syytetty voi toimia vihollisena, jonka tuomitseminen toimii yhteisökiinteyttä vahvistavana tekijänä. Toisaalta Auerin ja Knoxin kaltaiset tapaukset, jossa syyllisiksi mielletty henkilöt eivät saa rangaistusta, voivat myös järkyttää yhteisökiinteyttä. Yhteisön normien rikkominen herättää ihmisissä syvältä kumpuavia moraalitunteita ja rangaistushalua. Kun tarve retributioon jää tyydyttämättä, saattaa esiin nousta kysymykset siitä, eroaako tuomarin oikeustaju kansan oikeustajusta. Tutkimustulosten mukaan kansalaisten tuomiot eivät kuitenkaan todellisuudessa juuri eroa ammattituomareiden tuomioista silloin, kun heillä on saatavillaan riittävästi tietoa oikeustapauksesta.</p> <p>Syyllisyysmielikuvat leviävät kasvokkain keskustelun lisäksi sosiaalisessa mediassa, jossa yleisöllä on mahdollisuus tuottaa uutismediaakin vapaammin mustavalkoisia esityksiä syyllisyydestä. Auerin ja Knoxin tapauksessa merkittäviä areenoja ovat olleet internetin yhteisöpalveluiden lisäksi erilaiset blogit ja keskustelufoorumit. Rikoskeskustelussa kansalaisten moraalitunteet voivat ilmetä digitaalisena raivona, mutta toisaalta vihan lisäksi huumori leviää internetissä tehokkaasti. Ulvilan surman karnevalisoituminen verkossa on näkynyt erilaisina meemikuvina ja ironisina viesteinä. Syyllisyyskäsitteitä suoraan levittävän vihan rinnalla huumori voi näyttäytyä viattomalta, mutta myös sillä on voimaa levittää mielikuvia syyllisyydestä.</p> <p>Kun mielikuva syyllisyydestä ei ole vielä ehtinyt muodostua, on ainakin joissakin tapauksissa mahdollista vaikuttaa siihen, miten journalistit kehystävät rikostapauksia. Amanda Knoxin tapauksessa voidaan argumentoida Knoxin perheen palkkaamien PR-ammattilaisten edesauttaneen sitä, että Knoxista syntyi huomattavasti positiivisempi kuva amerikkalaisessa mediajulkisuudessa kuin eurooppalaisessa. Siinä vaiheessa, kun yleisön mieliin on jo iskostunut rikoksesta syytetyn olevan syyllinen, on tätä mielikuvaa kuitenkin haastavaa, ellei mahdotonta muuttaa. Uutismedia voi toisinaan tuoda esiin vallitsevalle näkökulmalle vastakkaisia katsantokantoja ja erilaiset rikosviihteen keinot, kuten dokumentit voivat tarjota vastanäkökulmaa. Sekä Auerin että Knoxin taakse on myös muodostunut ryhmittymiä, jotka puolustavat syyttömyyttä sosiaalisessa mediassa. Vahvistusharhan mukaisesti ihmiset kuitenkin tyyppillisesti hakeutuvat sellaisen tiedon pariin, joka vahvistaa heidän omia ennakkokäsityksiään, eikä mediakäräjien tuomiota ole siis helppo kumota.</p> <p>Tutkielma keskittyy kuvaamaan syyllisyysmielikuvien rakentumista niin uutismediassa, sosiaalisessa mediassa kuin yleisön mielissä. Näkökulma on monilta osin kriittinen: tilanne, jossa ihminen on virallisesti vapaa syytteistä, mutta joutuu elämään jopa koko loppuelämänsä epävirallisesti syyllisenä on epäoikeudenmukainen ja jopa julma. Vaikka mediakäräjien ja oikeudenkäyntien tuomiot ovat ristiriidassa vain harvoin, ovat nämä tapaukset omiaan stigmatisoimaan epäonnisten yksilöiden lisäksi koko oikeusjärjestelmäämme. Tämän vuoksi ilmiöllä on yhteiskunnallista merkitystä ja sitä on syytä tutkia jatkossakin.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Mediakriminologia, mediakäräjät, rikosjournalismi, oikeusjournalismi, syyllisyysmielikuvat, sosiaalisen median käräjät			

SISÄLLYSLUETTELO

1 Johdanto.....	1
1.1 Esimerkkitapauksia	2
2 Uutismedia syyllisyysmielikuvien tuottajana	4
2.1 Taustaa: mediakäräjillä lehdistön synnystä lähtien	4
2.2 Median logiikka ja journalistin etiikka vastakkain	5
2.3 Syyllisyyden kehystäminen uutismediassa	7
3 Syyllisyyksien tulkinta kansalaisten mielissä	9
3.1 Rikosuutisoinnin yhteiskunnallinen merkitys	9
3.2 Reaktiot rikosuutisiin	10
3.3 Ajatus ”kansan oikeustajusta”	11
4 Kansalaiset syyllisyysmielikuvien tuottajina	13
4.1 Sosiaalinen media mediakriminologisessa kehyksessä.....	13
4.2 Modernit mediakäräjät	14
5 Voidaanko kerran syntynyttä syyllisyysmielikuvaa muuttaa?	17
5.1 Kamppailu kehystämisestä	17
5.2 Journalistinen media mielipidevaikuttajana	18
5.3 Viihde ja sosiaalisen median kampanjat vastajulkisuuden kanavana	19
6 Yhteenveto	22
Lähteet.....	25

1 JOHDANTO

Media voidaan nähdä lainsäädäntövallan, toimeenpanovallan ja tuomiovallan sivussa neljäntenä valtionmahtina, jolla on rooli vallan valvojana. Näin rikoksista ja oikeudenkäynnistä uutisoinnilla on oma roolinsa demokratian näkökulmasta. Rikos- ja oikeusjournalismi ei kuitenkaan ole ainoastaan tarpeellinen osa demokraattista yhteiskuntaa, vaan myös laajaa kiinnostusta herättävää viihdettä, jolla on paikkansa kaupallisen median ansaintalogiikassa. Rikosjournalismiin liittyykin useita erityisiä eettisiä kysymyksiä, joissa on etenkin yksilön oikeuksien näkökulmasta erityisiä riskejä.

Syyttömyysolettama on keskeinen ihmisoikeus. Tutkielmassani lähdän siitä, että oikeuslaitoksen tuomioon perustuvan virallisen syyllisyyden vierellä kulkee epävirallinen syyllisyys – ja joskus nämä voivat olla ristiriidassa keskenään. Julkisuuuden tuomio kuitenkin eroaa oikeuden tuomiosta siinä, että sen langettama rangaistus ei välttämättä pääty koskaan. Tilanne, jossa oikeus vapauttaa ihmisen syytteistä, mutta syyllisyys jää elämään julkisessa mielipiteessä, on eettisesti kestämätön. Tällaisessa tilanteessa järjestelmä on epäonnistunut ja siksi on syytä pureutua ilmiöön tarkemmin.

Koska aihe on osa laajaa ja pitkään jatkunutta mediakriminologista keskustelua, on syytä myös tehdä erottelua muutamaa läheiseen eettiseen ongelmaan. Tutkielman tarkoitus ei ole käsitellä oikeusmurhia siinä merkityksessä, että esitetyissä tapauksissa olisi annettu väärää tuomioita. Vaikka virhetuomiotkin ovat todellinen ilmiö, ei tässä tutkielmassa lähtökohtaisesti kyseenalaisteta oikeuden tuomioita tai spekuloida käsiteltyjen henkilöiden todellisella syyllisyydellä tai syyttömyydellä. Pääasiallisena näkökulmana ei myöskään ole median mahdollinen vaikutus syyllisyyden tai syyttömyyden muodostumiseen oikeussaleissa, vaan syyllisyydsmielikuvien muodostuminen julkisessa mielipiteessä. Keskiössä on siis ristiriita oikeuden päätöksen ja julkisen mielipiteen välillä, sekä median rooli tässä ristiriidassa.

Tässä kandidaatintutkielmassa pyrin selvittämään, mikä on mediajulkisuuden rooli virallisten tuomioiden kanssa ristiriitaisten syyllisyydsmielikuvien synnyssä, sekä millä tavalla mediaa kuluttavat ja sosiaalisen median myötä myös mediajulkisuutta tuottavat kansalaiset omaksuvat ja levittävät mielikuvia syyllisyydestä. Lopussa pohdin myös sitä, voidaanko mielikuvia syyllisyydestä muuttaa.

Näihin kysymyksiin etsitään vastausta viestinnän ja kriminologian sekä jossain määrin myös sosiaalipsykologisen kirjallisuuden ja tutkimuksen parista. Osassa 2 keskitytään journalismin ja uutismedian toimintaan, jolloin luonnollisesti hyödynnetään ennen kaikkea viestinnän tutkimusperinnettä.

Keskeisiä käsitteitä ovat mediakäräjät ja kehystäminen. Osassa 3 syvennyttään rikosuutisten vastaanottoon ja tärkeimpään rooliin nousee mediakriminologinen kirjallisuus, kuten Pertti Hemánuksen (1966) rikosuutisoinnin funktiot sekä kriminologian käsitteet, kuten moraalitunteet ja retributiiviset reaktiot rikollisuuteen. Neljäs osa käsittelee kansalaisten tapaa tuottaa syyllisyysmielikuvia. Tässä yhteydessä ammennetaan näkökulmia mediakriminologisesta tutkimusperinteestä: keskiöön nousee etenkin sosiaalinen media ja esiin tuodaan Giesin ja Bortoluzzin (2014) kuvailemien amatööri-ammatilaisten eli ns. ”nojatuolietsivien” rooli. Viidennessä osassa pohditaan syyllisyysmielikuvien muuttumista, jolloin palataan käsittelemään kehystämistä sekä pohditaan muun muassa true crime -rikosviihdettä. Kuudennessa ja viimeisessä osassa tuodaan yhteen käsitellyt aiheet, reflektoidaan ilmiötä kokonaisuudessaan sekä tuodaan esiin joitakin tutkielman rajoitteita ja potentiaalisia jatkotutkimuksen aiheita.

1.1 Esimerkkitapauksia

Tämän tutkielman taustaa ovat siivittäneet todelliset rikostapaukset, joita yhdistää virallinen vapauttaminen syytteistä, jota varjostaa kuitenkin laaja epävirallisen syyllisyyden verho. Ilmiön selkeyttämiseksi tutkielmassa käsitellään muutamia esimerkkitapauksia, joiden kautta eettinen ongelma realisoituu. Näistä pääfokus on kahdessa tapauksessa:

Suomessa selkeän esimerkin kuvatun kaltaisen ristiriidan omaavasta tapauksesta antaa Ulvilan surma, jossa suurennuslasin alle on päätyneet miehensä murhasta syytetty, tuomittu ja viime kädessä vapautettu Anneli Auer. Tapaus alkoi vuonna 2006 Jukka S. Lahden surmasta Ulvilassa. Auer vangittiin epäiltynä tekijänä vuonna 2009 ja hänet tuomittiin käräjäoikeudessa murhasta vuonna 2010. Hovioikeus kuitenkin vapautti Auerin syytteistä vuonna 2011, minkä jälkeen samat vaiheet toistuivat käräjäoikeuden tuomiolla 2013 ja hovioikeuden vapautuksella 2015. Vaikka Auer onkin oikeuden päätöksellä syytön, on hän kuitenkin kiistatta ”kirjoitettu suomalaisten mieliin miehensä murhaajaksi”. (Noppari ym. 2015, 5.) Auerin tapauksen analyysi perustuu lähes yksinomaan Elina Nopparin, Pentti Raittilan ja Pirita Männikön (2015) tutkimukseen *Syylliseksi kirjoitettu*.

Alle vuosi Ulvilan surmayöstä alkoi toinen traaginen tapahtumasarja, kun Iso-Britanniasta saapunut Erasmus-opiskelija Meredith Kercher murhattiin asunnossaan Italiassa ja huomion keskipisteeseen nousi hänen kanssaan samassa asunnossa asunut amerikkalainen vaihto-opiskelija Amanda Knox. Myös Knox ja hänen silloinen seurustelukumppaninsa Raffaele Sollecito tuomittiin ensin murhasta vuonna 2009, mutta heidät vapautettiin lopulta syytteistä vuonna 2015. Knoxiin kohdistui

massiivinen kansainvälinen mediahuomio, jonka seurauksena lehdistöä on myös kritisoitu sen rakentamasta syyllisyyden narratiivista. (Gies 2017, 725.) Knoxin tapauksessa lähteinä toimivat etenkin Stevie Simkinin (2013), Lieve Giesin (2017) sekä Lieve Giesin ja Maria Bortoluzzin (2014) tutkimukset.

Jos ilmiötä lähestyy sillä lähtöolettamalla, että esimerkkitapausten syytetyt todella olivat syyllisiä näihin julmiin rikoksiin, voisi myös koko ongelman kääntää toisin päin: oikeuslaitos olisi osoittanut näissä tapauksissa puutteellisuutensa ja media itse asiassa auttanut totuuden julki tuomista kansalle. Tällöin tutkimuskysymyksetkin saattaisivat koskea esimerkiksi luottamusta oikeuslaitokseen. Tähän tutkielmaan valittu näkökulma on kuitenkin Nopparin ja kumppaneiden sanoin ilmaistuna, että ”syyllisyys tulisi arvioida oikeusistuimissa, ei lehtien palstoilla” (Noppari ym. 2015, 154).

2 UUTISMEDIA SYYLLISYYSMIELIKUVIEN TUOTTAJANA

Jo tämän tutkielman otsikko pitää sisällään oletuksen siitä, että medialla on ikään kuin oma tuomiovaltansa. Ei ole kuitenkaan syytä väittää, että media käyttäisi tätä valtaa täysin mielivaltaisesti: rikos- ja oikeusjournalismia muovaa toisaalta alan eettiset pelisäännöt, mutta toisaalta myös julkisen mielenkiinnon ja kaupallisen paineen ajama medialogiikka. Tässä osassa taustoitetaan ajatusta median tuomiovallasta eli *mediakäräjistä*, sekä perehdytään siihen miksi ja millä tavoilla journalistinen uutismedia rakentaa mielikuvia syyllisyydestä.

2.1 Taustaa: mediakäräjillä lehdistön synnystä lähtien

Suomen kontekstissa ei ole liioittelua sanoa, että keskustelu rikosuutisoinnin problematiikasta on ollut olemassa yhtä pitkään kuin ammattimaistunut journalismikin. Rikosuutisoinnin negatiivisia seurauksia käsiteltiin jo Suomen ensimmäisessä yleisessä sanomalehtimieskokouksessa vuonna 1876 (Hemánus 1966, 25). Keskusteluperinne mediajulkisuuden ja oikeudenkäyntien yhteentörmäyksestä on niin ikään satoja vuosia vanha. Teuvo Arolainen ajoittaa *trial by newspaper* -käsitteen synnyn 1800-luvulle ja määrittelee sen tarkoittavan tilannetta, jossa media käyttää oikeuslaitokselle kuuluvaa toimivaltaa. Hän kääntää käsitteen suomeksi *mediakäräjöinniksi*. Arolainen keskittyy käsitteen määrittelyssä ennen kaikkea median mahdollisiin vaikutuksiin oikeudenkäyntien tuloksiin. (Arolainen 1999, 125.)

Mediakäräjät ei ole selkeärajainen käsite, jonka määrittelystä tutkijat olisivat yksimielisiä. Nicholas Battaglia (2012, 1584–1585) on määritellyt mediakäräjäilmiössä median tuottavan mittavan huomion oikeustapauksille ja näin muuttavan yleisön ”nojatuolituomaristoksi”, joka langettaa tapauksesta oman tuomionsa. Simon Statham (2016, 2–3) puolestaan kirjoittaa, etteivät mediakäräjät ole vain korkean profiilin tapauksiin kuuluva ilmiö, vaan se on itse asiassa luultua tavanomaisempi ja kuuluu jopa rutiininomaisesti median ja oikeuslaitoksen suhteeseen. Hänen mukaansa rikostapauksissa syytetty kohtaa virallisesta oikeusprosessista erillisen ”tabloidioikeuden”, joka voi ilmetä jopa sellaisissa tapauksissa, joissa ei edes nosteta syytteitä.

Jos mediakäräjillä tullaan siihen tulokseen, että virallinen oikeusprosessi on virheellinen, voi nojatuolituomaristo sanoa kyseessä olevan *oikeusmurha* (miscarriage of justice). Lieve Gies (2017, 4) jakaa oikeusmurhasyytökset kahteen pääkategoriaan: ensimmäiseen kategoriaan kuuluvat tapaukset,

joissa syytetty tuomitaan rikoksesta, jota hän ei ole yleisön näkökulmasta tehnyt, kun taas toisessa kategoriassa oikeusjärjestelmän virheeksi nähdään se, ettei rikoksentehtijää saada rangaistua asianmukaisesti. Jälkimmäisen ilmiön alakategoriaksi hän luokittelee tapaukset, joissa yleisö uskoo oikeuslaitoksen vapauttaneen todellisen syyllisen. Hän yhdistää näihin tapauksiin oikeusprosessin tuloksen kanssa ristiriitaisen mediahuomion ja kutsuukin tapauksia Battagliaa (2012) lainaten nimityksellä *trial by media versus trial by law*. Tämä mediakäräjien ja oikeudenkäyntien vastakkainasettelu on avainroolissa tässä tutkielmassa.

2.2 Median logiikka ja journalistin etiikka vastakkain

Rikosuutiset ovat merkittävä osa mediamaisemaamme. Rikosuutisten määrä on kasvanut suomalaisissa iltapäivälehdissä erityisen nopeasti 1990-luvulla, jolloin merkittävään rooliin nousi myös rikosuutisten visuaalinen kuvittaminen (Kivivuori ym. 2002, 82–83). Kasvua rikosuutisoinnin määrässä on tapahtunut myös 2000-luvun puolella. Vuosina 2005–2006 väkivaltaotsikoiden määrä oli 16 prosenttia kaikista iltapäivälehtien otsikoista. Lisäksi nimenomaan henkirikokset ovat yleistyneet aiheissa. (Syrjälä 2007, 29.) Laajasti kotimaisia uutismedioita seuranneen tutkimuksen mukaan vuoden 2012 pääuutislähetysten ja lehtien etusivujen aiheista 11 prosenttia käsitteli väkivaltaa (Suikkanen ym. 2012, 23).

Media ei raportoi rikoksista ainoastaan palvelukseensa julkista etua, vaan rikosuutiset myös kiinnostavat kansalaisia. Vuonna 2017 toteutetun kansallisesti edustavan kriminologisen kyselytutkimuksen mukaan noin viidesosa suomalaisista vastasi olevansa melko paljon tai paljon kiinnostunut väkivaltautisoinnista (Näsi ym. 2018, 22). Rikosuutisten tekeminen on medialle palkitsevaa myös siinä mielessä, että internetin myötä lyhyitä, reaaliaikaisia ja näyttäviä rikosjuttuja on mahdollista tuottaa nopeasti (Smolej 2011). Näiden tekijöiden ja mediakentän kilpailun kiristymisen (ks. esim. Väliverronen 2009) valossa ei ole ihme, että rikostapauksista voi rakentua massiivisia mediaspektaakkeleita, joissa median on suoranainen pakko tuottaa entistä kattavammin, nopeammin ja dramaatisemmin sisältöä tapauksesta. Seppänen ja Väliverronen (2012, 9) kirjoittivat tästä dilemmasta Norjan vuoden 2011 iskuihin liittyen: valtamediat eivät kilpailua pelätessään voineet olla rakentamatta tapauksen ympärille valtavaa mediahuomiota, vaikka tällä tavoin ne joutuivat myös itse toteuttamaan iskujen tekijän tarkoituksensa mahdollisimman suuresta mediahuomiosta.

Suomalaisen rikosuutisoinnin muutoksista väitellyt Mirka Smolej (2011) yhdistää laajemman keskustelun median viihteellistymisestä myös rikos- ja oikeusjournalismiin. Uutiset ovat tunnepitoisempia, uhrikeskeisempiä ja rikostapauksia seurataan aiempaa pidempiä aikoja. Viihteellistyminen ei kuitenkaan näy Suomessa samassa mittakaavassa kuin Yhdysvalloissa tai Iso-Britanniassa, mitä voidaan perustella tiukemman lainsäädännön lisäksi erilaisilla standardeilla median vastuun ja arvojen suhteen (Smolej 2010, 83). Suomalaisen rikosuutisoinnin maltillisuutta sensaatiohakuisuudessa on myös selitetty sillä, että suomalainen yleisö on herkkä reagoimaan liialliseen raakuuteen (Smolej 2011). Ulvilan surmaa ja Meredith Kercherin murhaa ympäröivän mediajulkisuuden voidaan ajatella tapahtuneen pääasiallisesti erilaisissa mediakulttuureissa ja niihin liittyvät journalismin etiikan kysymyksetkin ovat konteksteiltaan erilaiset.

Rikoksista epäillyillä yksityishenkilöillä tulisi ainakin Suomessa olla oikeus yksityisyyden suojaan. Vaikka esimerkkitapauksissamme onkin se erityispiirre, että syytetyt on tuomittu syyllisiksi ja sittemmin vapautettu, on sekä Aueria että Knoxia käsitelty tunnistettavasti mediassa jo ennen mitään virallisia tuomioita. Suomessa suurimmat journalistiset mediat ovat sitoutuneet Julkisen sanan neuvoston Journalistin ohjeisiin (2011), joista nousee esiin kaksi tältä kannalta merkityksellistä kohtaa:

31. Rikoksesta tuomitun nimen, kuvan tai muita tunnistetietoja voi julkaista, ellei se tuomitun asemaan tai tekoon nähden ole selvästi kohtuutonta. Alaikäisen tai syyntakeettomana tuomitun henkilöllisyyden paljastamisessa on oltava erityisen pidättyväinen.

32. Tunnistamiseen johtavien tietojen käytössä on syytä olla varovainen, kun kyse on vasta rikosepäilystä tai syytteestä.

Journalistien etiikkaa tutkinut Jorma Mäntylä (2004, 27) kuvailee suomalaisten journalistien noudatettavan tilanne-etiikkaa tarkoittaen sitä, että toisissa tilanteissa voidaan olla hyvinkin hienotunteisia, kun taas toisissa tietoa julkaistaan seurauksista piittaamatta. Ulvilan surman tapauksessa huomataankin, kuinka eri julkaisut tulivat tunnistetietojen julkaisemisen suhteen erilaisiin tuloksiin, vaikka sekä uhri että syytetty olivat selvästi yksityishenkilöitä. Satakunnan Kansa oli ensimmäinen lehti, joka julkaisi Auerin nimen ja kuvan jo heti tämän vangitsemisen jälkeen ja Iltalehti taas julkaisi nimen ja kuvan muutama päivä Satakunnan kansan jälkeen, kun poliisi ilmoitti Auerin tunnustaneen. Helsingin Sanomat puolestaan odotti yli vuoden ajan nimen ja kuvan julkaisua, minkä se lopulta teki ensimmäisen tuomion julkaisun jälkeen. Kun Helsingin Sanomat kritisoi iltapäivälehtiä nimen julkaisusta, Iltasanomien toimituspäällikkö vastasi, että kaiken kerrotun jälkeen henkilöt olisivat muutenkin tunnistettavissa. (Noppiari ym. 2015, 19–22.)

Jo edellä mainitut erilaiset mediakulttuurit todennäköisesti selittävät sitä, ettei Amanda Knox saanut tämänkään vertaa suojaa yksityisyydelleen. Vaikka Knox oli niin ikään yksityishenkilö, nousi hän muutamassa päivässä murhan jälkeen julkisuuden henkilön asemaan ja yleisö jopa valitsi hänet vuoden naiseksi monen suuren tähden ylitse italialaisen televisiokanavan äänestyksessä. Knoxista levitettiin intiimejä yksityiskohtia, kuten hänen seksikumppaneidensa määrä ja otteita hänen päiväkirjastaan. (Simkin 2013, 33.) Tästä voidaan päätellä, ettei kyse ollut vain tiedonvälityksestä, vaan sensaatiohakuisuudesta ja jopa puhtaasti viihteestä.

2.3 Syyllisyyden kehystäminen uutismediassa

Journalistin ohjeissa linjataan, että ”oikeudenkäynnin aikana ei pidä asiattomasti pyrkiä vaikuttamaan tuomioistuimen ratkaisuihin eikä ottaa ennakolta kantaa syyllisyyteen” (Julkisen sanan neuvosto 2011). Yleensä kyse ei kuitenkaan ole niinkään siitä, että uutismedia kirjoittaisi yksiselitteisen suoran sanoin sellaisen henkilön olevan syyllinen, joka on jo oikeuden päätöksellä todettu syyttömäksi. Media viestii syyllisyydestä sellaisilla keinoilla, jotka ovat enemmän tulkinnanvaraisia. Mielikuva syyllisyydestä tai syyttömyydestä syntyy vuorovaikutteisessa yhteiskunnallisessa kontekstissa, jonka ytimessä on *kehystäminen*.

Kehystäminen tarkoittaa sitä valintojen prosessia, jota toimittajat käyvät työssään läpi ja jonka tuloksena valmis mediaesitys syntyy. Tähän kuuluvat erilaiset kielelliset, visuaaliset ja äänelliset keinot, joiden avulla rakennetaan mediaesityksen kuva todellisuudesta. Kehystämisen keinoja voivat olla esimerkiksi kuvien valinta, rajaaminen, kontekstin rakentaminen, symbolien tai metaforien käyttö. Kehystäminen ei ole aina tietoista ja harkittua, vaan se voi tapahtua nopeasti toimittajan työhön kuuluvalla rutiinilla tai pohjautua tiedostamattakin yksilölliseen tulkintakehykseen. (Seppänen & Väliaverron 2012, 97–102.)

Leena Mäkipää ja Tuomo Mörä (2009, 207–221) ovat tutkineet Ilta-Sanomien tapoja kehystää henkirikoksia ja havainneet kolme pääkategoriaa: henkirikos tyhjiössä, henkirikos vahinkona ja henkirikos pahuutena. Vahinko- ja pahuuskehyksiin kuuluu luonnekuvauksien rakentaminen tekijöistä. Kun vahinkokehyksessä rikosta selitetään psykologisilla tai sosiaalisilla tekijöillä, kuten mustasukkaisuudella tai päihteillä, pahuuskehyksessä tekoa selitetään tekijän poikkeavalla pahalla luonteella tai persoonalla. Auerin ja Knoxin tapauksissa on nähtävissä piirteitä molemmista kehystämistavoista. Esimerkkitapauksien kehystäminen avaa myös kiinnostavia feministisen tutkimuksen näkökulmia. Kun

naista syytetään vakavasta rikoksesta, kuuluu tyypillisiin käsittelykulmiin seksuaalisuus ja ajatus huonosta äidistä tai vaimosta (Jewkes 2015, 135–146).

Noppari, Raittila ja Männikkö (2015) tulevat siihen lopputulokseen, että tutkimuksessa tarkasteltujen lehtien rakentama kuva tapauksesta oli kokonaisuudessaan Anneli Auerin syyllisyyttä tukeva. Tämä kuva ei muodostunut niinkään suorista syytöksistä kuin kehystämisestä, jossa syyllisyyttä rakennettiin hienovaraisemmin. Aueria outoutettiin ja hänestä rakennettiin henkilökuvaa kylmän naisen, huonon äidin ja omituisen avioliiton diskurssien kautta. Vakavailmeisiä henkilökuvia käytettiin korostamaan ”oudon” rauhallista persoonaa, joka voitiin tulkita myös kylmäverisyydeksi. Raa’an henkiriikoksen ja naiseuden välinen ristiriita ratkaistiin rauhalliseen luonteeseen, äitiyteen, seksuaalimoraaliin, parisuhteeseen ja perheeseen liittyvillä argumenteilla.

Amanda Knoxin tapauksessa etenkin eurooppalaisten medioiden on kritisoitu suosineen vahvasti kertomusta Knoxin syyllisyydestä (Gies 2017). Brittiläisen The Daily Mail -lehden uutisointia tapauksesta tutkinut Stevie Simkin (2013, 35–37) näki yhdeksi pääasialliseksi käsittelykulmaksi *femme fatale* -narratiivin. Lehti toisti ristiriitaa Knoxin kauniin ja viattoman ulkonäön, mutta ”todellisuudessa” julman luonteen, holtittoman päihhteiden käytön ja seksuaalisen moraalittomuuden välillä. Lehti myös kutsui häntä lempinimellä ”Foxy Knoxy”, joka korostaa kuvaa viekkaasta ja seksikkäästä naisesta. Narratiivissa oli piirteitä suoraan italialaisilta syyttäjiltä, joiden mukaan Meredith Kercherin murhan motiivi oli seksuaalinen. He pyrkivät luomaan kuvaa naispaholaisesta, jolla on jäänsiniset silmät ja löyhä seksuaalinen moraali.

Edellä esitetyn pohjalta voidaan todeta, että uutismedian laatimat kehykset rakentavat oman todellisuuden rikostapauksesta. Koska suuri yleisö saa tietoa oikeuskäsittelystä mediasta, on syyllisyyttä tukevalla kehystämällä vaikutusta siihen, millainen mielikuva tapauksesta syntyy. Hyvin konkreettisesti tämä voidaan todeta vertaamalla brittiläisen median ja amerikkalaisen median eroja: Yhdysvalloissa uutismedian kuvaus Knoxista oli hyveellinen, periamerikkalainen naapurintyttö (Jewkes 2015, 62). Simkin (2013, 38) näkee amerikkalaisen median asettuneen Knoxin syyttömyyden puolelle, sillä Knoxin vanhemmat saivat oman näkökulmansa läpi paikallisessa mediassa. Jos mediakäräjät kuvitellaan tuomioistuimena, jossa yleisö toimii nojatuolituomaristona, jää niin syyttäjän kuin puolustuksenkin rooli medialle. Äänekäs syyttäjä ja hiljaiseksi jäävä puolustus eivät anna tuomaristolle parhaita mahdollisia eväitä puolueettomaan päätöksentekoon.

3 SYYLLISYYKSIEN TULKINTA KANSALAISTEN MIELISSÄ

Väkivaltauutisointia tutkineet Haara, Reunanen, Näsi ja Kivivuori (2017, 91) ovat kiinnittäneet huomiota siihen, miten sosiaalista rikostiedon vastaanotto on. Sen lisäksi, että tietoa saadaan uutismediasta, sitä jaetaan ja siitä keskustellaan niin sosiaalisessa mediassa kuin kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa. Yleisön rooli on muuttunut myös uutismedian perspektiivistä, sillä se ammentaa sisältöihinsä entistä enemmän näkökulmia kansalaisilta. Tällä perusteella voidaan nähdä, ettei julkinen mielipide syyllisyydestä synny vain median syöttämänä, vaan kansalaisten rooli on aktiivisempi. Tässä osassa perehdytään yleisön näkökulmaan ja pyritään hahmottamaan niitä rikostiedon vastaanottamiseen liittyviä lainalaisuuksia, jotka saattavat vaikuttaa syyllisyysmielikuvien syntyyn.

3.1 Rikosuutisoinnin yhteiskunnallinen merkitys

Kriminologia on tieteenala, joka tutkii muun muassa yhteiskunnan reaktioita rikollisuuteen. Kun puhutaan nimenomaan mediajulkisuuden ja rikollisuuden suhteesta, on kyse mediakriminologiasta. (Kivivuori 2013, 242.) Rikosuutiset kertovat tarinaa yhteiskunnastamme ja etenkin sosiologisesta näkökulmasta ollaan oltu kiinnostuneita rikollisuuden merkityksestä yhteiskuntamme arvojen peilinä (Mäkipää & Mörä 2009, 207).

Pertti Hemánus (1966, 14–22) on listannut klassikotutkimuksessaan viisi funktiota rikoksiin liittyvälle journalismille. Ensinnäkin rikosuutisoinnilla on merkitystä *yhteisökiinteyden säilyttämisessä*. Rikosuutisoinnilla on siis kyky yhdistää ihmisiä. Toiseksi ne *tarjoavat informaatiota normeista ja niiden rikkomisesta*. Lukijoiden altistamista rikos- ja rangaistus uutisille voidaan pitää turvallisuuden tunnetta lisäävänä tekijänä tai toisaalta myös rikollisuuteen johtavana yllykkeenä. Kolmanneksi rikosuutiset kuitenkin toimivat myös suoraan *sosiaalisen kontrollin välineenä* pitäen yllä yhteisön normeja sanktioiden avulla. Rikollisen saama julkisuus on itse asiassa rangaistus itsessään. Neljäs funktio on *sanktioinnin tehostaminen* siinä mielessä, että yhteistyö journalistien kanssa tukee poliisin ja oikeuslaitoksen työtä. Viidentenä rikosuutisointi *aktivoi yleisen kriminaalipoliittisen mielipiteen*, mikä puolestaan luo painetta kriminaalipolitiikan päätöksentekijöitä kohtaan ja toimii näin demokration työkaluna.

Ulvilan surma ja Meredith Kercherin murha ovat kiinnostavia esimerkkejä funktioiden kautta tarkasteltuna. Mäkipää ja Mörä (2009, 218–221) kirjoittavat, että ”konkreettinen paha on hyvä vihollinen”

tarkoittaen rikollisuuden tuomaa yhteisöllisyyden tunnetta. Arkiset ahdistuksen tunteet voidaan ikään kuin kanavoida johonkin, joka on konkreettisesti ja yksiselitteisesti paha. Mäkipää ja Mörä liittyvät tähän myös positiiviset tunteet siitä, että pahantekijä saadaan kiinni ja hän saa rangaistuksen. Tutkielman edellisessä osassa tuotiin esiin se, kuinka sekä Auerin että Knoxin tapaukseen on liitetty ”pahouden” kehys. Tapaukset eivät kuitenkaan eivät ole tarjonneet yleisölle tyydytystä siitä, että paha saisi palkkansa, sillä syyllisyyteen uskovien silmissä yhteisön normien rikkomisesta ei ole seurannut asianmukaista rangaistusta. Mediajulkisuus sosiaalisen kontrollin välineenä ja itsenäisenä rangaistuksena on puolestaan konkretisoitunut esimerkkitapauksissa erityisen intensiivisellä tavalla, kuten edellä on argumentoitu. Suomalaisittain tarkasteltuna Auerin tapaus on selvästi myös aktivoinut kriminaalipoliittisen mielipiteen: tapaus on herättänyt kritiikkiä viranomaisten toimintaa, kuten poliisitutkintaa ja oikeusprosessin kestoa kohtaan (Noppari ym. 2015, 27, 139).

Hemánusta on kritisoitu siitä, ettei hän ole huomionnut sitä, kuinka rikosuutisointi voi itse asiassa myös vähentää yhteisökiinteyttä. Esimerkkinä tästä on uudemmat tutkimustulokset, joiden mukaan rikosuutisten seuraamisella on yhteys rikollisuuden pelkoon. (Kivivuori ym. 2002, 9.) Myös hänen listaamansa neljännen funktion, sanktioiden tehostamisen voi tässä tutkielmassa käytettyjen esimerkkitapausten osalta kyseenalaistaa. Kun Hemánuksen (1966, 18) mukaan ”oikeudenkäynnin julkisuuden tehtävänä on luoda luottamusta tuomioistuinten työtä kohtaan”, voidaan tällaisten mediakäräjien tapauksessa nähdä tapahtuneen juuri päinvastoin. Oikeuden päätösten ja julkisen mielipiteen välinen voimakas ristiriita haastaa vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen.

3.2 Reaktiot rikosuutisiin

Rikollisuus herättää kansalaisissa reaktioita, joita pidetään evoluutiobiologisessa mielessä lajityypillisenä ihmisille. Edellä kuvatun kaltainen yhteisön normien rikkominen, aggressio ja sosiaalisen luottamuksen pettäminen voivat aiheuttaa moraalitunteita, kuten suuttumusta ja kostonhalua, joihin ihmiselle on kehittynyt luontainen valmius. Rikollisuuteen kohdistuvat reaktiot voivat olla negatiivisia, neutraaleja ja jopa positiivisia. (Kivivuori ym. 2018, 248.) Tämän tutkielman aiheen kannalta on kuitenkin loogista keskittyä nimenomaan negatiivisiin reaktioihin.

Retributiivisilla reaktioilla rikollisuuteen tarkoitetaan rikosten moraalista arvottamista ja sen motiivina toimintaa, johon kuuluu virallisten rangaistusten lisäksi myös epäviralliset reaktiot, kuten yleinen rikollisuuden paheksunta. Retributiiviset reaktiot ovat tunneperäisiä. Yksi virallisen

oikeusjärjestelmän tehtävistä voidaankin nähdä olevan retributiivisten moraalitunteiden hyväksyttävä ilmentymä. (Kivivuori ym. 2018, 260.) Virallisen rangaistuksen retributiivisella oikeutuksella tarkoitetaan sitä, että moraalinen oikeus tapahtuu rikoksen uhrin ja yhteisön näkökulmasta (Kääriäinen 2017, 30). Tässä tutkielmassa mainitut esimerkkitapaukset ovat herättäneet niin voimakkaita negatiivisia reaktioita mahdollisesti juuri näiden syvältä kumpuavien moraalitunteiden vuoksi. Journalisti Douglas Preston (2013) on kuvaavasti nimennyt Amanda Knoxin tapausta käsittelevän kirjansa otsikolla *Trial by Fury*, jonka voisi suomentaa ”raivon käräjiksi”. Jos virallinen oikeusjärjestelmä ei tuomitse syylliseksi sellaista henkilöä, jota tapausta seurannut kansalainen on syystä tai toisesta pitänyt syyllisenä, jää rikos hänen silmissään rankaisematta, eikä syytteistä vapautettu tekijä sovita tekoaan yhteiskunnalle.

Rikollisuuden uutisarvoa tutkinut Jack Katz (1987) kuvailee rikostarinoiden kokemisen olevan osa ihmisten arkista moraalista rutiinia. Hänen mukaansa rikosuutiset eivät herätä ensisijaisesti loogista keskustelua vaan emotionaalisen reaktion eli esimerkiksi pelkoa ja vihaa. Negatiivisista tunteista huolimatta ihmisillä on tarve lukea rikosuutisia, jotta he voivat näin säilyttää uskonsa yhteiskunnan sosiaaliseen järjestykseen. Sosiologi Yvonne Jewkes (2015, 288–289) on niin ikään kirjoittanut rikosuutisten rakentumisesta. Hänen mukaansa sellaiset tapaukset, joissa surmaajaa ei voida luokitella yksiselitteisen pahaksi tai mielenvikaiseksi jäävät vähemmälle mediahuomiolle, sillä emme pysty yhteiskuntana käsittelemään tätä. Vakaviin rikoksiin liittyy halu tulkita teko yksittäistapaukseksi, jonka takana on ”paha hirviö”, joka voidaan nähdä ”toisena” erillään ”meistä” ja lopulta sulkea yhteiskunnan ulkopuolelle. Tästä näkökulmasta voidaan pohtia sitä, onko Auerin tai Knoxin kaltaisissa tapauksissa uutismedian lisäksi myös yleisöllä tarve päästä lyömään syyllisen leima nopeasti. Vaikka Auerin tapauksessa syyttömyyttä puoltaviakin näkökulmia tuli toisinaan julkisuuteen (Noppari ym. 2015, 155), onko kyse myös siitä, että yleisö *halusi* nähdä hänet syyllisenä? Ehkä pahan hirviön ja tavallisen ihmisen ristiriita on niin voimakas, että molempien mahdollisuuksien samanaikaista olemassaoloa on liian vaikea käsitellä.

3.3 Ajatus ”kansan oikeustajusta”

Edellä käsitelty kriminaalipoliittisen mielipiteen aktivointi voi ilmetä esimerkiksi keskusteluna niin sanotusta ”kansan oikeustajusta”. Suomessa tämän problematiikan selvittäminen päättyi Sipilän vuoden 2015 hallitusohjelmaan asti, minkä seurauksena toteutettiin tutkimushanke suomalaisten oikeustajusta. Tutkimuksen mukaan on tyypillistä, että ihmiset ovat taipuvaisia koventamaan rangaistuksia,

jos heille esitetään suora mielipidekysymys siitä, pitäisikö rangaistuksia yleisesti ottaen koventaa. Kun kansalaisia kuitenkin pyydetään perehtymään todellisiin rikostapauksiin saman tyyppisellä tavalla, kuin tuomari työssään, kohtaavat ammattilaisten ja kansalaisten mielipiteet varsin hyvin. Olenaisen eron tuo rikoksesta saatava informaatio. (Kääriäinen 2017.) Tanskassa toteutetussa tutkimuksessa huomattiin myös rikosinformaation tuomitsevuutta lieventävä vaikutus, mutta kansan ja tuomareiden mielipiteet erosivat enemmän rankaisevuuden suhteen rikostapauksia arvioitaessa. Kiinnostavaa oli kuitenkin erityisesti se, että kansalaiset jaettiin kahteen ryhmään, joista toiset tutustuivat rikostapaukseen yksityiskohtaisen tapausinformaation pohjalta ja toiset dramaattisen rikosuutisen pohjalta. Jälkimmäinen ryhmä oli valmis jakamaan huomattavasti kovempia tuomioita. (de Keijser ym. 2007.) Myös Kivivuori ja kumppanit (2002, 15) ovat arvioineet, että voimakkaan rikosuutisoinnin voidaan olettaa lisäävän rankaisevia mielipiteitä.

Kääriäisen tutkimuksessa (2017) pyrittiin myös selvittämään suomalaisten mielipidettä hyvän tuomarin ja julkisen mielipiteen suhteesta esittämällä väittämiä, joihin vastaajien tuli punnita omaa mielipidettään. Tuloksissa nousi esiin, että kansalaisten mukaan rikostapausta käsitellessään tuomarin ei tulisi kiinnittää huomiota julkiseen mielipiteeseen. Samaa mieltä oltiin myös siitä, että kaikki tuomareiden päätökset eivät saa julkista ymmärrystä. Vähiten samaa mieltä oltiin väitteen kanssa, jonka mukaan tuomarin tulisi tuomita ankarampi rangaistus julkisuudessa huomattavasti kuohuttaneiden rikostapausten kohdalla.

Kansan oikeustajua saattaa nähdä käytettävän argumenttina sille, että tuomarit ovat ikään kuin vieraantuneet todellisuudesta ja kansalaisilla olisi ammatilaisia paremmat perustelut omille tuomioilleen. Tähän voi kätkeytyä ajatus siitä, että tuomareiden tuomitsemiskynnys on niin tiukka, että sellaiset henkilöt voivat jäädä tuomitsematta, jotka ”arkijärjellä” ansaitsisivat tulla tuomituiksi. Edellä mainitut tutkimustulokset eivät kuitenkaan puhu sen puolesta, että näin todella olisi ainakaan Suomessa. Mikäli näkemys on tästäkin huolimatta sisäistetty, näyttäisi kuitenkin siltä, että kansalaiset oikeastaan jopa hyväksyvät sen, etteivät tuomarit ja kansa ole aina samaa mieltä. Dramaattiset rikosuutiset yhdistettynä ajatukseen kansan oikeustajun ja virallisten tuomioiden ristiriidasta saattavat silti toimia hedelmällisenä maaperänä sille, että nojatuolituomaristo kokee olevansa oikeutettu virallisen tuomion kanssa ristiriitaiseen näkemykseen.

4 KANSALAISET SYLLISYYSMIELIKUVIEN TUOTTAJINA

Rikosuutisoinnin yhteiskunnallinen keskustelu ilmenee median lisäksi kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa ja tänä päivänä myös online-maailmassa. Sosiaalisen median kommentit tarjoavat ikkunan, jonka läpi tarkastella sitä, kuinka kansalaiset ymmärtävät rikollisuuteen ja oikeuteen liittyviä asioita (Kennedy 2017, 14). Tässä osassa keskitytään tarkastelemaan kansalaisia ”nojatuolietsivinä” ja ”nojatuolituomareina”, joilla on uudenlainen rooli mediakäräjien sijaan sosiaalisen median käräjillä. Kuinka edellisessä osassa käsitellyjä moraalitunteita ilmaistaan verkossa ja miten tämä vaikuttaa syyllisyysmielikuvien syntyyn?

4.1 Sosiaalinen media mediakriminologisessa kehyksessä

Sosiaalisella mediallyä tarkoitetaan tässä yhteydessä internetin yhteisöpalveluiden, kuten Twitterin ja Facebookin lisäksi myös blogeja ja keskustelufoorumeita, joita yhdistää käyttäjien tuottama sisältö. Jewkesin (2015, 4–5) mukaan rikollisuuden ja sosiaalisen median suhde on kuluneen vuosikymmenen suurin mediakriminologinen muutos. Muutos on vaikuttanut monella tasolla: rikosuutisista on tullut entistä nopeampia, visuaalisempia ja tuotannon näkökulmasta demokraattisempia. Sosiaalisella mediallyä on havaittu olevan yhteys siihen, miten rikollisuus nähdään yhteiskunnassa: sosiaalisen median seuraajat pelkäävät rikoksen uhriksi joutumista enemmän, kuin perinteistä journalistista mediaa seuraavat (Näsi ym. 2018, 44–45).

Demokraattisemmalla sisällöntuotannolla Jewkes (2015, 73–76) viittaa erilaisiin kansalaisjournalisteihin ja käyttäjälähtöiseen sisällöntuotantoon, jota myös journalistinen uutismedia saattaa hyödyntää saadakseen esimerkiksi kuvia ja uutisvinkkejä. Tämän sosiaalisen median ja journalistisen median vuorovaikutuksen lisäksi olennaista on käyttäjien keskinäinen vuorovaikutus. Joidenkin näkemysten mukaan vuorovaikutus ja omalle verkostolle jakaminen nousevat sosiaalisen median myötä itse asiassa tärkeämpään rooliin kuin alkuperäinen tieto tai sisältö. (Ks. esim. Seppänen & Väliaverronen 2012, 27; Haara ym. 2017, 92.)

Runsas kiinnostus väkivaltauutisoinnista on yhteydessä väkivaltatiedon vastaanottamiseen perinteisen uutismedian lisäksi myös sosiaalisesta mediasta sekä vaihtoehtoisista medioista (Näsi ym. 2018, 21–22). Rikostapaukset herättävät kiinnostusta monella eri asteella – pintapuolisesti tapausta

seuraavien lisäksi sosiaalisessa mediassa muodostuu amatööri-ammattilaisten yhteisöjä, jotka seuraavat tarkasti oikeus- ja rikosteknistä prosessia, sekä etsivät itse aktiivisesti todistusaineistoa syyllisyydestä tai syyttömyydestä. Nämä ”nojatuolietsivät” toimivat ikään kuin freelancereina tai vapaaehtoisina ja voivat käyttää paljonkin aikaa ja resursseja tapauksen tutkimiseen. (Gies & Bortoluzzi 2014, 533–536.)

Ulvilan surmasta ja Meredith Kercherin murhasta on kulunut yli vuosikymmen, mutta tapausten kanalta keskeiset sosiaalisen median kanavat ovat edelleen käytössä. Amanda Knoxin tapausta puitiin Facebookin ja Twitterin ryhmien lisäksi useilla eri keskustelufoorumeilla ja tapauksen aktiivisimmat nojatuolietsiväyhteisöt perustivat tiedonvälitykseen myös tapausta koskevia nettisivustoja (Gies & Bortoluzzi 2014, 535). Suomalaisten nojatuolietsivien keskeinen foorumi on Murha.info (Noppari ym. 2015, 125), jossa keskustelu Ulvilan surmasta jatkuu vielä tänä päivänäkin. Onkin kiinnostavaa, miten tarina Ulvilan surmasta nousee esiin yhä uudestaan ja uudestaan sellaisissakin kanavissa, joissa aiheen pariin voi päätyä kokonaan uusi sukupolvi: esimerkiksi YouTube-videoita julkaisevan Tomas Grekovin 3.4.2019 julkaistua *Mitä Ulvilan surmayönä oikeasti tapahtui?* -videota on katseltu yli 250 000 kertaa (Grekov 2019).

4.2 Modernit mediakäräjät

Mediakäräjät voivat kiistatta aiheuttaa yksilölle suurta kärsimystä. Tunnetussa brittiläisessä mediakäräjätapauksessa kadonneen tyttärensä murhaajaksi spekuloitu äiti Kate McCann on kuvaillut lehdistön toimintaa ”henkiseksi raiskaukseksi” (Greer & McLaughlin 2012, 413). Nojatuolituomareiden arviot online-maailmassa eivät todennäköisesti ole journalistien sanoja ystävällisempiä. Toisin kuin journalisti tai tuomari, sosiaalisessa mediassa aktiivinen kansalainen tuskin kuitenkaan joutuu useinkaan syvällisiin eettisiin pohdintoihin tekojensa seurauksista. Runoilija Stanislaw Jerzy Lec (1968, 9) on kirjoittanut, ettei ainoakaan lumihiihtäjä tunne vastuuta lumivyörystä. Sosiaalisen median raivo ei noudata eettisiä koodeja.

Nikunen ja Pantti (2018, 89) kirjoittavat sosiaalisen median olevan merkittävä areena yhteiskunnan arvojen määrittelylle. He liittävät tähän olennaisesti tunteiden jakamisen. Kun mediakäräjien ytimessä on perinteisten journalististen medioiden tuottama massiivinen mediajulkisuus, niin sanotut tabloidikäräjät ja kansalaisten muodostama nojatuolituomaristo, on sosiaalisen median käräjillä yleisön rooli entistäkin keskeisempi. Näillä käräjillä yleisö itse asiassa vastaa tuomitsemisen lisäksi

entistä enemmän myös syyttäjän ja puolustuksen roolista. Rangaistuksen toimeenpano voi tapahtua massiivisina vihakampanjoina, jollaisia Jewkes (2015, 261) kuvailee eräänlaisiksi omankäden oikeuden muodoiksi. Viha rikoksesta epäiltyä kohtaan saattaa edetä ketjureaktiona hyvin nopeasti esimerkiksi tämän nimen, kuvien ja osoitetietojen levittämiseen sosiaalisessa mediassa.

Online-vihaa tutkineet Keipi, Näsi, Oksanen ja Räsänen (2017, 2, 58–59) kirjoittavat online-tekniikan luoneen puitteet sille, että sisältöä voidaan levittää globaalisti ja vihan kohteisiin päästä käsiksi aivan uudella tavalla. Heidän mukaansa tällaisen ympäristön mahdollistaa ensinnäkin käytännössä kenen tahansa käyttäjän mahdollisuus saada viestinsä laajasti esiin, toiseksi mahdollisuus kätkeä oma identiteetti esimerkiksi anonyymillä keskustelufoorumilla ja kolmanneksi viestintäympäristön nopeus sekä fyysisten ilmeiden ja eleiden puuttuminen keskustelusta. Vaikka edellä mainittiinkin rikos- ja oikeustapausten keskusteluareenana muun muassa Murha.info, jossa keskustelua voidaan käydä nimimerkkien avulla, ovat monet valmiit voimakkaaseenkin tunneilmaisuun myös omalla nimellään. Julkisen mielipiteen tuomitsemat joutuvat kohtaamaan nimittelyä, häpäisemistä, paheksuntaa ja pilkkaa. Lähtökohta vaikuttaa olevan ”syyllinen, kunnes toisin todistetaan”. (Greer & McLaughlin 2012, 398.)

Verkkoviha voi ilmetä kiusaamisena ja häirintänä, joka joskus saattaa jopa täyttää rikoksen tuntomerkit (Keipi ym. 2017, 59). Julkisuuden henkilöihin ja poliitikkoihin kohdistuvasta sosiaalisen median raivosta on myös keskusteltu ja se on usein myös tuomittu julkisesti: tuoreessa Ylen artikkelissa sitä kutsuttiin ”uudeksi väkivallan muodoksi” (Niilola 2020). Silloin kun ihminen yhdistetään rikokseen, etenkin edellisissä osissa mainitussa pahuuden kehyksessä, tuntuu hän olevan vapaata riistaa kaikille vihan ilmaisuille. Hänestä tulee sylkykuppi, jonka uhkailu ja nöyryyttäminen saa yhteisön tuen – pahuus ei ansaitse empatiaa. Näin kävi esimerkiksi Casey Anthonyn tapauksessa, jonka Time-lehden toimittaja John Cloud on nimennyt ensimmäiseksi suureksi oikeustapaukseksi sosiaalisen median aikana. Tyttärensä surmasta syytetty ja sittemmin syytteistä vapautettu äiti sai aikaan ”käsin kosketeltavaa digitaalista raivoa”. (Cloud 2011.)

Vihan lisäksi sosiaalisessa mediassa saattaa lähteä leviämään myös täysin päinvastaisia tunnereaktioita. Tutkielman toisessa osassa sivuttiin kaupallisen median toimintalogiikan yhteydessä rikosuutisoinnin viihteellistymistä, joka näyttäisi korostuvan sosiaalisessa mediassa. Noppari ja kumppanit kirjoittavat reaaliaikaisen rikosuutisoinnin muistuttavan lukijan näkökulmasta fiktiota. He kuvaavat pitkäkestoisten mediakäräjien ”karnevalisoituvan” verkossa. Ulvilan surman tapauksessa tämä näkyi meemikuvina ja ironisina viesteinä, joissa saatetaan vitsailla ulvilalaisen baarin ”Happy Auerista” tai

Auerille jaettavasta parhaan lavastajan Jussi-palkinnosta. (Noppi ym. 2015, 132–133.) Tällainen reagointi näyttäytyy ehkä harmittomana sosiaalisen median raivon rinnalla, mutta huumori ei välttämättä ole täysin viatonta. Esimerkiksi Auerin kutsuminen ”parhaaksi lavastajaksi” antaa vahvan viestin hänen syyllisyydestään. Viihteellistymisen ja karnevalistoitumisen keskellä olisi syytä myös muistaa, ettei kyse ole fiktiosta, vaan oikeita ihmisiä henkilökohtaisesti koskettaneesta tragediasta.

Vaikka rikollisuus on nostattanut tunneilmaisuja ihmisyyhteisöissä paljon ennen sosiaalista mediaa, on meillä myös perusteita uskoa sosiaalisen median tuovan ilmiöön uusia piirteitä. Esimerkiksi Kivi-vuori ja kumppanit (2018, 248) uumoilevat digitalisaation ja sosiaalisen median vahvistavan rikollisuuden aiheuttamia moraalitunnereaktioita ihmisissä. Internet tarjoaa valtavasti positiivisia mahdollisuuksia, mutta sillä on kuitenkin myös potentiaalia toimia alustana ihmisten kaikista huonoimmille puolille (Keipi ym. 2017, 12). Kun puhutaan syyllisyysmielikuvista, levittää voimakas tunneilmaisuus tai yksipuolisesta näkökulmasta esitetty huumori viestiä, joka tuskin jää toiseksi uutismedian kärjistyksille.

5 VOIDAANKO KERRAN SYNTYNYTTÄ SYYLLISYYSMIELIKUVAA

MUUTTA?

Sanotaan, että on helpompaa huijata ihmistä, kuin saada hänet uskomaan, että häntä on huijattu. Taus-talla oleva ilmiö on todennäköisesti monelle tuttu: on usein työlästä saada joku näkemään asiat uu-desta perspektiivistä, etenkin jos hän ei ole itse utelias tai muuten motivoitunut tutustumaan vaihto-ehtoiseen näkökulmaan. Ihmisillä on myös taipumus etsiä ja havaita omaa ennakkokäsitystään vah-vistavaa informaatiota – psykologiassa ilmiötä kutsutaan vahvistusharhaksi (ks. esim. Nickerson 1998). Tässä osassa pohditaan lyhyesti sitä, miten oikeuden vapauttamien, mutta median tuomitse-mien kohdalla olisi voitu tehdä toisin. Lisäksi tarkastelun kohteena ovat erilaiset vastakkaista näkö-kulmaa edustavat keinot ja kampanjat.

5.1 Kamppailu kehystämisestä

Menemättä liikaa pohdintaan siitä, kuka todella on syyllinen mihinkin tapaukseen, on syytä käyttää muutama sana sen pohtimiseen, miksi syyllisyysmielikuvaa ylipäätään tulisi muuttaa. Tarkoitus ei ole suinkaan argumentoida sen puolesta, että ihanteena olisi saada yleisö asettumaan varauksetta Knoxin tai Auerin syyttömyyden puolelle. On kuitenkin perusteltua väittää, että syytetyillä tulisi olla yhtä lailla median kuin oikeudenkin edessä oikeus saada äänensä kuuluviin ja tulla edustetuksi reilulla tavalla. Edellisissä osissa kuvattu yleisön halu löytää syyllinen ja rankaista tätä tuo esiin jyrkkää puo-lesta-vastaan-ajattelua. Olisiko yleisön mahdotonta tyytyä ”syyttömän” tai ”syyllisen” sijaan vastauk-seen ”emme tiedä”?

Se miten media kehystää todellisuutta vaikuttaa kiistatta siihen, miten todellisuus nähdään. Seppäsen ja Väliiverrosen sanoin, ”medialla ei kuitenkaan ole yksinoikeutta kehystämiseen”. Se, millaisia mer-kityksiä johonkin tapaukseen tai ilmiöön liittyy, on tulos siitä, miten eri toimijat saavat oman kehys-tyksensä läpi. (Seppänen & Väliverronen 2012, 98–99.) Tutkielman toisessa osassa käsiteltiin lyhy-esti sitä, kuinka Amanda Knoxin tapauksen julkisuus oli huomattavasti enemmän hänen syyttömyyt-tään tukeva Yhdysvalloissa verrattuna Iso-Britanniaan. Tätä perusteltiin sillä, että Yhdysvalloissa oman kehystyksensä sai läpi Knoxin perhe ja heidän palkkaamansa PR-ammattilaiset. (Simkin 2013, 38.) Tämä tuo hyvin esiin sen, kuinka uutismedian luomaan kehyykseen on mahdollista vaikuttaa. Voidaan tietysti myös kyseenalaistaa se, onko oikein, että vaikuttamisen keinona on PR-työstä

maksaminen. Tärkeintä ehkä olisikin, että journalistit käyttäisivät kriittistä ajattelua tietolähteiden kanssa – jopa silloin kun kyse on ammattilaisten tiedottamisesta. Auerin tapauksessa Noppari ja kumppanit (2015, 93) kritisoivat mediaa siitä, kuinka kriitikkömästä poliisin viestintää faktuaalistettiin.

Rikoksista tuomitut tai syytetyt saavat toisinaan syyttömyytensä puolustajiksi kokonaisen yhteisön ihmisiä, jolloin voidaan puhua syyttömyysliikkeestä (The Innocence Movement). Mark Godsey (2017, 356) jäljittää syyttömyysliikkeen synnyn 1970-luvun Iso-Britanniaan, mutta kuvaa tällaisten ryhmittymien muodostumisen kiihtyneen etenkin Yhdysvalloissa 1990-luvulla DNA-tekniikan yleistymisen jälkeen. Giesin (2017, 726–727) mukaan Amanda Knoxin puolelle muodostui syyttömyysliike, joka on siinä mielessä poikkeuksellinen, että sen toiminta jatkui edelleen, vaikka virallinen tuomio oli kumottu. Tämä johtui siitä, ettei taistelu syyllisyyden ja syyttömyyden mielikuvista ratkennut tuomarin päätöksellä, vaan eri versiot todellisuudesta jatkoivat leviämistään. Kamppailua kuvastaa hyvin se, että Wikipedian ylläpito joutui lukitsemaan tapauksesta kertovan sivun, sillä sen sisällöstä muodostui niin voimakkaan kehystämiskamppailun areena (Gies 2017, 735).

5.2 Journalistinen media mielipidevaikuttajana

Edellä on käsitelty sitä, miten rikollisuus voi aiheuttaa kansalaisissa hyvin syvältä kumpuavaa moraalista suuttumusta, jota media voi vahvistaa. Olisiko median mahdollista käyttää valtaansa myös niin, että kertaalleen kansan suuttuttanut ”syyllinen” voitaisiin nähdä jälleen syyttömänä? Siinä missä suuttumus rikoksen tekijää kohtaan, myös anteeksianto on osa moraalitunteita (Kivivuori ym. 2018).

Asiaa voidaan tarkastella jälkiviisaana siitä näkökulmasta, mitä oltaisiin alun perin voitu tehdä toisin. Noppari ja kumppanit (2015, 92–98) ovat kirjoittaneet siitä, mitä journalismi olisi voinut tehdä, jotta Anneli Auer olisi saanut oikeudenmukaisempaa kohtelua mediassa. Ensinnäkin lehdistön olisi tullut haastaa ja kyseenalaistaa enemmän sen sijaan, että epävarmaa tietoa esitetään faktana. Kuten edellä jo todettiin, syyllisyyttä ei tulisi faktuaalista epävarman näytön valossa, vaikka lähteenä olisi poliisi. Toiseksi journalistien tulisi olla varovaisia työstäessään murhan tapahtumia ja todistajanlausuntoja tarinan muotoon. Näin toimittaessa riskinä on poimia kerrottavaan tarinaan sopivia faktoja tapauksesta ja jättää kokonaiskuvan kannalta olennaista tietoa kertomatta. Kolmanneksi Noppari ja kumppani kyseenalaistavat tavan viestiä syyllisyydestä kuvallisella ilmaisulla. Tutkijoiden mukaan Auerin tapauksessa valokuvaajat ottivat Auerista varsin monipuolisesti kuvia, mutta artikkeleihin valittiin

rikosuutisille arkkityyppisiä ja syyttäjän tarinaa tukevia kuvia. Nämä ohjenuorat epäilemättä pätevät myös Amanda Knoxin kohteluun brittiläisessä ja italialaisessa mediassa.

Virheiden jo tapahduttua voidaan keskittyä siihen näkökulmaan, onko vallitsevaa syyllisyyskuvaa mahdollista muuttaa. Vaikuttaa ensi alkuun jopa ironiselta, että journalistinen media itse voisi olla ratkaisu kaikkien niiden sivujen jälkeen, joissa on pyritty vakuuttamaan sen olevan ongelma. Median roolista oikeusmurhien korjaajana on kuitenkin olemassa näyttöä. Stephen Savage (2007, 94–97) kumppaneineen on tutkinut oikeusmurhakampanjointia ja havainnut useissa tapauksissa journalististen medioiden olevan keskeisissä rooleissa tavoitteiden saavuttamisessa. Etenkin tapauksissa, joissa oikeuden langettavaa tuomiota on pidetty virheellisenä, saattoi tutkivan journalistin päätös tarttua juttuun olla käänteentekevää. Savage ja kumppanit listaavat kolme tapaa, joilla journalistiset mediat voivat edistää oikeusmurhatapausten korjaamista: julkisuus, vaikutusvalta ja resurssit tutkia tapausta. Mediakäräjien tapauksessa tämä edellyttäisi kuitenkin sitä, että tutkivan journalistin tulisi kyetä luopumaan olemassa olevasta narratiivista kokonaan ja lähestyä tapausta vastakkaisesta näkökulmasta. Tällainen tarkastelu ei jäänyt uupumaan täysin Auerin kohdalla: Helsingin Sanomat esimerkiksi julkaisi Kuukausiliitteessä kuuden aukeaman jutun *Syyllinen, syytön*, jossa Ulvilan surman tapahtumat rekonstruoidaan kahdesta eri näkökulmasta (Nousiainen 2012). Tällainen julkisuus on todennäköisesti kuitenkin vielä riittämätön tasapainottaakseen vuosien saatossa muodostunutta syyllisyysmielikuvaa.

5.3 Viihde ja sosiaalisen median kampanjat vastajulkisuuden kanavana

Kuten edellä on jo todettu, uutismedian seuraaminen ei ole ainoa tapa vastaanottaa rikostietoa. Haaran, Reunasen, Näsin ja Kivivuoren (2017, 91) väkivaltauutisointia käsittelevän tutkimuksen mukaan perinteisestä uutismediasta on tullut yksi rikostiedon lähde muiden joukossa. Vaikka sen etuna pidetään luotettavuutta, monet tutkimukseen osallistuneet kokivat saavansa hyödyllistä tietoa myös vaihtoehtoisista mediakanavista. Tämän tutkielman yhteydessä vaihtoehtoisina kanavina käsitellään rikosviihdettä sekä sosiaalisen median kampanjoita.

Vaikka uutismediankin voidaan argumentoida olevan entistä enemmän viihteellinen, voidaan rikosista kertoa myös avoimen viihteellisin keinoin. Rikostarinat voivat toimia inspiraationa elokuville, kirjoille ja dokumenteille, joissa ihanne neutraalista, puolueettomasta tiedonvälityksestä ei ole samalla tavoin läsnä kuin uutismediassa. Rikosviihde toisinaan myös haastaa totuttuja ajattelutapoja

(Kennedy 2017, 3). Tosielämän rikostapauksista ammentavien kirjojen ja dokumenttien yhteydessä käytetään Suomessakin usein englanninkielistä nimitystä ”true crime”. Jewkesin (2015, 29–30, 297) määritelmän mukaan dokumentti pyrkii kuvaamaan todellisuutta, mutta faktojen ja fiktion välinen raja hämärtyy ainakin jossain määrin. Hän kuvailee true crime -genren dokumenttien rakentuvan usein samanlaisen yksinkertaistetun draaman kaaren keinoin tarkoituksena tarjota katsojalle tyydytystä jännityksen, tirkistelyn ja retribuution haluihin. Toisaalta dokumentti voi toimia myös välineenä kertoa yleisölle vastanäkökulma, kuten Steven Averyn tapaus osoittaa.

Vuonna 2015 Netflix-palvelussa julkaistu true crime -dokumenttisarja *Making a Murderer* kertoo Yhdysvalloissa seksuaalirikoksista tuomitusta ja sittemmin DNA-todisteiden ansiosta vapautetusta Steven Averystä, joka kuitenkin tuomittiin pian hänen vapautumisensa jälkeen kokonaan uudesta tapauksesta, valokuvaaja Teresa Halbachin murhasta. Dokumentti seuraa tapauksen tutkintaa ja oikeuskäsittelyä kriittisessä valossa. (Kennedy 2017, 2.) *Making a Murderer* -sarjan ympäröimää verkkokeskustelua tutkinut Liam Kennedy (2017, 13) havaitsi dokumentin herättäneen empatiaa Averyä kohtaan ja epäluottamusta oikeusjärjestelmää kohtaan. Tämä johti sekä tunteiden ilmaisuihin internetissä että joissakin tapauksissa suoraan toimintaan: dokumentin saama julkisuus keräsi 30 päivän aikana yli 500 000 allekirjoittajaa vetoomukselle Yhdysvaltain presidentille Averyn vapauttamiseksi (Change.org 2016).

Vaikka Averyn tapaus osoittaa, että dokumentti voi toimia tehokkaana keinona kertoa tarina uutismediajulkisuudesta poikkeavasta näkökulmasta, on tapaus kuitenkin monelta osin erilainen, kuin Knoxin tai Auerin. Dokumenttien tehokkuus varsinaisessa mielikuvan muuttamisessa voidaan oikeastaan jopa kyseenalaistaa. Jewkes (2015, 210) huomauttaa rikosdokumenttien herättävän useimmiten empatiaa niissä katsojissa, jotka jakavat jo valmiiksi dokumentaristin perspektiivin. Dokumentteissa Ulvilan murhamysteeri (Lehto 2014) ja Amanda Knox (Blackhurst & McGinn 2016) kerrotaan esimerkkitapausten tarinat tavoilla, jotka eivät vaikuttaisi syyllistävän Aueria tai Knoxia suoraan. Jewkesin ajatusten pohjalta voidaan spekuloida, ovatko dokumentit tavoittaneet yleisön, joka pitää Aueria tai Knoxia syyllisenä. Ulvilan murhamysteeri esimerkiksi on ladattu YouTubeen yli kaksi vuotta ennen aiemmin tutkielmassa mainittua Tomas Gregovin videota, mutta dokumentin katsojamäärä on ollut palvelussa vain murto-osan Gregovin videoon verrattuna (Pietila 2017). Näiden dokumenttien mahdollisista vaikutuksista tapauksiin liittyvien mielikuvien muuttumisessa ei kuitenkaan ole tehty tutkimusta.

Tutkielman neljännessä osiossa käsitelimme syyllisyysnarratiivin leviämistä sosiaalisessa mediassa. Sosiaalinen media tarjoaa kuitenkin myös mahdollisuuden tuoda esiin vastakkaisia näkökulmia. Sekä Knoxin että Auerin tapauksessa sosiaalisessa mediassa muodostui syyttömyyden puolesta puhuva vastaliike. Molempien tapausten kohdalla syyllisyyttä ja syyttömyyttä kannattavat leirit olivat vihamielisiä toisiaan kohtaan. Auerin tapauksessa syyttömyyden puolestapuhujia kutsuttiin ”annelisteiksi”, kun taas Knoxin tapauksessa nimitys oli ”innocentisti”. (Noppiari ym. 2015, 147; Gies 2017, 726.)

”Innocentisti”-ryhmittymää tutkiessaan Gies (2017, 730–731) havaitsi, että aktiiviset jäsenet olivat rikosoikeuden suhteen amatöörejä, jotka olivat kiinnostuneet tapauksesta jonkin henkilökohtaisen samastumispinnan vuoksi. Eräälle ryhmäläiselle tällainen tekijä oli se, että hän oli Amanda Knoxin kanssa saman ikäinen nainen ja toiselle taas se, että hän oli vierailut kaupungissa, jossa murha tapahtui. Syyttömyyden ympärille muodostuneeseen verkostoon kuului eurooppalaisia ja pohjoisamerikkalaisia, mutta kampanjoiden epäviralliseksi keskuksiksi näytti Giesin mukaan muodostuneen Knoxin kotikaupunki Seattle. Gies (2017, 729) kuvailee sosiaalisen median kampanjoinnin tarkoituksena sekä päästä mediaan (be in the media) että toimia itse medianäkökulmana (be the media). Omaa näkökulmaa pyritään levittämään hyödyntäen internetin media-alustoja, kuten blogi- ja Facebook-sivuja, mutta toisaalta pyritään saada vaihtoehtoisia näkökulmia läpi perinteisessä mediassa. Syyttömyyskampanjoinnin päätavoite ei ollut ainoastaan Knoxin ja Solleciton vapautuminen syytteistä, vaan myös tuoda julki heidän saamansa epäoikeudenmukainen kohtelu journalistien ja Italian oikeusjärjestelmän taholta.

Noppiari ja kumppanit (2015, 92) toteavat, että yksikin voimakkaasti tunnetasolla vaikuttava mediaesitys voi vaikuttaa syyllisyysmielikuvan syntyyn enemmän kuin kymmenet tasapuoliset uutiset. Tämä kiteyttää erinomaisesti sen, miksi mediakäräjien tuomiota on niin vaikea kumota. Tässä osassa käsitellyt keinot eivät ehkä ole osoittautuneet riittäviksi puhdistamaan Auerin tai Knoxin mainetta. Vastakkaisen näkökulman esiin tuominen on tuskin kuitenkaan täysin turhaa. Yksi ”innocentisti”-ryhmäläinen perustelee toimintaansa sillä, ettei voi koskaan tietää kuka etsii tapauksesta tietoa ja päätyy syyllisyyttä kannattavien materiaalien pariin – niitä haastavaa tietoa on oltava tarjolla (Gies 2017, 727).

6 YHTEENVETO

Tässä tutkielmassa on pyritty vastaamaan siihen, miten mielikuvat syyllisyydestä rakentuvat uutismediassa, kansalaisten mielissä ja sosiaalisessa mediassa. Lisäksi tavoitteena oli pohtia sitä, voidaanko jo syntyneitä mielikuvia syyllisyydestä muuttaa. Ydinkäsitteenä on toiminut mediakäräjät ja sen myötä ajatus kansalaisista ”nojatuolituomaristona”, joka vastaanottaa, jakaa ja tuottaa mielikuvia syyllisyydestä, sekä toisinaan myös syyttömyydestä. Kysymyksiä on käsitelty ennen kaikkea kahden esimerkkitapauksen; Ulvilan surman ja Meredith Kercherin murhan avulla.

Rikosuutisoinnilla on yhteiskunnallista merkitystä. Kuten Statham (2016) kirjoittaa, oikeusjärjestelmä ei voi elää objektiivisessa tyhjiössä – median rooli on itse asiassa täysin oleellinen. Median motiivit eivät kuitenkaan ole pelkässä tiedonvälityksessä, vaan uutisista on tullut enenemässä määrin myös viihdettä. Tämä kehitys on epäilemättä osaltaan syyllinen siihen, että Auer ja Knox nousivat alun perin julkisuuden henkilöiden asemaan. Tapauksia yhdistää poikkeukselliset olosuhteet: ristiriidat oikeusjärjestelmän toiminnassa ajoivat median tilanteeseen, jossa olisi vaadittu erityistä malttia ja faktoissa pitäytymistä sensaatiohakuisuuden sijaan. Tämän sijaan sekä suomalainen media Auerin kohdalla että eurooppalainen media Knoxin kohdalla päätyivät kehystämään heidät syyllisiksi. Vaikka tapahtumat voidaan nähdä monilta käänteiltään harvinaislaatuina yksittäistapauksina, ei ilmiö ole ainutlaatuinen.

Voisiko Auerin tai Knoxin kohtalo tapahtua periaatteessa kenelle tahansa? Jewkes (2015, 285) kirjoittaa eri kulttuureissa keskeisistä megatapauksista: vaaditaan varsin spesifit olosuhteet, että jokin rikostapaus nousee laajan yleisön huomion kohteeksi. Jopa murhatapauksissa julkisuus toteutuu lopulta hyvin epätasaisesti, eivätkä kaikki syytetyt kohtaa samanlaista raivoa tai uhrit saa osakseen kollektiivista surua. Ylen haastattelussa Bodominjärven murhasta kriminologian yliopistonlehtori Matti Näsi on kuvaillut tapahtumasta tulleen osa suomalaista folklorea (Vuolteenaho 2019). Kuten Nils Gustafsson, saattaa Anneli Auerkin jäädä historiaan ikuisena murhaepäilytynä ja tapaus nousta esiin uudelleen ja uudelleen – samalla kun Suomessa kuitenkin tapahtuu noin 80 muuta tappoa, surmaa ja murhaa vuosittain (Tilastokeskus 2019). Jos mediajulkisuudella onkin funktionaalinen rooli itsenäisenä rangaistuksena, on selvää, että se toteutuu epäreilulla ja jopa epäinhimillisellä tavalla.

Median toimintatapoja on toisinaan tarpeen kyseenalaistaa ja kritisoida: Jewkesin (2015, 288) sanoin, media ei ole niinkään ikkuna, jonka lävitse todellisuutta katseltaisiin, vaan enemmänkin kuin prisma, joka heijastaa todellisuuden omien sävyjensä kautta. Nämä sävyt syntyvät toisinaan

tiedostamattomien, mutta usein myös tiedostettujen journalististen valintojen tuloksina. Prisman läpi maailmaa katsoo kuitenkin ihminen, jonka mieltymyksiä media pyrkii ainakin monilta osin toteuttamaan. Auerin ja Knoxin leimaaminen julkisuudessa pohjautuu varmasti median luomiin mielikuviin, mutta on myös syytä uskoa uutisointia seuraavan yleisön kokemien moraalitunteiden ja rangaistus-halun ruokkivan ilmiötä. Inhimillinen, jopa evoluutiobiologinen tarve rankaista yhteiskunnan nor-mien rikkojaa ja päästä leimaamaan hänet joksikin ”toiseksi”, erillään ”meistä”, voi johtaa pisteeseen, jossa syyttömyysolettama saa väistyä ja noidat halutaan polttaa roviolla *varmuuden vuoksi*.

Noppi ja kumppanit (2015, 159) kirjoittavat mielikuvan syyllisyydestä syntyvän sekä journalismin että sosiaalisen median välityksellä. Näyttäisi kuitenkin siltä, että sosiaalisessa mediassa tällaisia mie-likuvia tuotetaan huomattavasti jyrkemmin keinoin. Moraalitunteet ja tarve retributioon voivat joh-taa sosiaalisessa mediassa massiivisiin vihakampanjoihin. Toisaalta julkisuus voi myös karnevalisoi-tua ja muuttua käyttäjien silmissä ikään kuin fiktiiviseksi kertomukseksi. Auer ja Knox ovat epäile-mättä saaneet osansa sosiaalisen median pilkkaa ja raivoa, mutta toisaalta heidän ympärilleen on muodostunut myös erilaisia ”nojatulietsivien” yhteisöjä, jotka pitävät huolen siitä, etteivät tapaukset jää unohduksiin – halusivat Auer ja Knox sitä tai eivät.

Tehokkain keino vaikuttaa rikostapauksesta muodostuvaan mielikuvaan näyttäisi olevan uutismedian puolelleen voittaminen varhaisessa vaiheessa, kuten Knoxin tapaus Yhdysvalloissa osoittaa. Siinä vaiheessa, kun mediakäräjillä on jo langetettu tuomio, on sen kumoaminen haastavaa, ellei jopa mah-dotonta. Rikos- ja oikeusjournalistit voivat toisinaan tuoda julki vallalla olevasta näkökulmasta poik-keavia narratiiveja ja myös rikosviihteen avulla voidaan kertoa tarina uusin keinoin. Yleisön puolel-leen voittaneet esimerkit ovat kuitenkin sellaisia oikeusmurhia, kuin Steven Averyn tapaus, jossa syylliseksi katsotaan mediakäräjien sijaan oikeusjärjestelmä. Journalismin ja viihteen lisäksi vas-tanäkökulmaa tuodaan esiin sosiaalisen median yhteisöissä, missä Auerilla ja Knoxillakin on puolus-tajansa. Näissä kaikissa keinoissa on kuitenkin se ongelma, että puolensa kerran valinneet eivät vält-tämättä ole avoimia vastapuolen viestille.

Battaglian (2012, 1610) mukaan virallisen syyttömyyden kanssa ristiriitainen syyllisyydsmielikuva ai-heuttaa stigmaa kahdella tavalla: sen lisäksi, että se kohdistuu syytteistä vapautettuun, se kohdistuu myös koko oikeusjärjestelmään. Julkisen mielipiteen ja oikeusjärjestelmän ristiriita asettaa julkisen vallan käytön kyseenalaiseksi. Suomalaisen yhteiskunnan näkökulmasta Anneli Auerin tapaus tuottaa dilemman: jos uskoo Auerin syyllisyyteen, kyseenalaistaa luottamuksen oikeuslaitokseen – jos taas uskoo Auerin syyttömyyteen, on epäluottamuksen kohteena poliisi. Yhteiskunnallisen ongelman

lisäksi on selvää, että kyseessä on myös väärä yksilötasolla. Vaikka Auer ja Knox nähtäisiinkin ”pahoina hirviöinä”, voi heidät nähdä myös poliisin, oikeuslaitoksen, median ja julkisen mielipiteen uhreina. Ainakin väliaikaisesti vapautensa ja todennäköisesti lopullisesti maineensa menettämisen lisäksi Auer menetti puolison ja Knox ystävän. Todellisia uhreja ovat silti viime kädessä ne, jotka menettivät mahdollisuuden elää.

Lopuksi on syytä tarkastella lyhyesti tutkielman rajoitteita. Tutkielmassa on tehty rajaus Auerin osalta koskemaan ainoastaan Ulvilan surmaa. Vaikka Auer onkin todettu syyttömäksi murhaan, hänet on kuitenkin myös tuomittu useista seksuaalirikoksista vuonna 2012 (Noppari ym. 2015, 24–25). Rajaus on päädytty tekemään ensinnäkin siksi, että tämä olisi laajentanut tutkielmaa liiaksi, mutta toisaalta myös siitä käytännön syystä, että Noppari ja kumppanit olivat rajanneet seksuaalirikostapauksen tutkimuksensa ulkopuolelle, eikä tästä ole tehty tieteellistä tutkimusta. Aihe tarjoaa kiinnostavan mahdollisuuden jatkotutkimukselle ja voisi olla hedelmällistä pohtia esimerkiksi sitä, kuinka seksuaalirikostuomiot vahvistavat Aueriin liitettyä ”pahuuden” kehystä. Tutkielmassa jäi myös käsittelemättä moraalipaniikin, julkisen häpeän ja maineen tahraamisen näkökulma, vaikka se olisi tarjonnut hyviä mahdollisuuksia mediakäräjien tarkasteluun. Erityisen runsaasti jatkotutkimuksen aihetta löytyisi varmasti sosiaalisen median käräjiltä, jossa kiinnostavia kohteita voisivat olla esimerkiksi erilaiset tunteet, asenteet ja retributiiviset ajattelutavat rikos- ja oikeustapauksia kohtaan.

LÄHTEET

Arolainen, T., 1999. Käräjät mediassa. *Media & Viestintä*, 22(1).

Battaglia, N. A., 2012. The Casey Anthony Trial and Wrongful Exonerations: How "Trial by Media" Cases Diminish Public Confidence in the Criminal Justice System. *Albany Law Review*, 75(3), 1579–1611.

Blackhurst, R. & McGinn, B., 2016. *Amanda Knox* [dokumentti]. Yhdysvallat: Netflix.

Change.org, 2016. *Free Steven Avery*. <https://www.change.org/p/president-of-the-united-states-free-steven-avery>. Haettu 15.3.2020.

Cloud, J., 2011. How the Casey Anthony Murder Case Became the Social-Media Trial of the Century. *Time*. <http://content.time.com/time/nation/article/0,8599,2077969-2,00.html>. Haettu 15.3.2020.

de Keijser, J., van Koppen, P. & Elffers, H., 2007. Bridging the Gap Between Judges and the Public? A Multi-method Study. *Journal of Experimental Criminology*, 3(2), 131–161.

Gies, L., 2017. Miscarriages of Justice in the Age of Social Media: The Amanda Knox and Raffaele Sollecito Innocence Campaign. *The British Journal of Criminology*, 57(3), 723–740.

Gies, L. & Bortoluzzi, M., 2014. Purity and Contamination in Online Popular Forensics: Amateur-expert Readings of the Meredith Kercher Murder Case. *Journal of Media & Cultural Studies*, 28(4), 532–544.

Godsey, M., 2017. The Global Innocence Movement. Teoksessa: D. S. Medwed, toim. *Wrongful Convictions and the DNA Revolution Twenty-Five Years of Freeing the Innocent*. Cambridge: Cambridge University Press, 356–378.

Greer, C. & McLaughlin, E., 2012. Media Justice: Madeleine McCann, Intermediatization and 'Trial by Media' in the British Press. *Theoretical Criminology*, 16(4), 395–416.

Grekov, T., 2019. *Mitä Ulvilan surmayönä oikeasti tapahtui?* [YouTube-video]. <https://www.youtube.com/watch?v=IR4Qyh6GUEY&t=48s>. Haettu 8.3.2020.

Haara, P., Reunanen, E., Näsi, M. & Kivivuori, J., 2017. *Väkivalta pirstaloituvassa mediamaisemassa. Fokusryhmätutkimus uhkan kokemuksesta ja rikostiedon lähteistä*. Tampereen yliopisto: Tutkimuskeskus COMET.

Hemánus, P., 1966. *Helsingin sanomalehtien rikosaineisto*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Jewkes, Y., 2015. *Media & Crime*. Kolmas painos toim. University of Bath: Sage Publications Ltd.

Julkisen sanan neuvosto, 2011. *Journalistin ohjeet*. https://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/. Haettu 17.3.2020.

- Kääriäinen, J., 2017. *Seitsemän rikostapausta: Käräjätuomareiden arvioima rangaistuskäytäntö ja väestön rangaistusvalinnat*. Helsingin yliopisto: Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.
- Katz, J., 1987. What Makes Crime 'News'? *Media, Culture & Society*, 9(1), 47–75.
- Keipi, T., Näsi, M., Oksanen, A. & Räsänen, P., 2017. *Online Hate and Harmful Content: Cross-National Perspectives*. Abingdon: Routledge.
- Kennedy, L., 2017. 'Man I'm All Torn Up Inside': Analyzing Audience Responses to Making a Murderer. *Crime, Media, Culture*, 14(3), 391–408.
- Kivivuori, J., 2013. *Rikollisuuden syyt*. Toinen painos. Vantaa: Kustannusosakeyhtiö Nemo.
- Kivivuori, J. ym., 2018. *Kriminologia: Rikollisuus ja kontrolli muuttuvassa yhteiskunnassa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kivivuori, J., Kemppe, S. & Smolej, M., 2002. *Etusivujen väkivalta: Väkivalta iltapäivälehtien etusivuilla, todellisuudessa ja ihmisten peloissa 1980–2000*. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Lec, S. J., 1968. *More Unkempt Thoughts*. Käänt. Jacek Galazka. New York: Funk & Wagnalls.
- Lehto, P., 2014. *Ulvilan murhamysteeri* [dokumentti]. Suomi: First Floor Productions Oy.
- Mäkipää, L. & Mörä, T., 2009. Henkirikos yhdistää. Teoksessa: E. Väliverronen, toim. *Journalismi murroksessa*. Helsinki: Gaudeamus, 207–221.
- Mäntylä, J., 2004. *Journalistin etiikka*. Helsinki: Gaudeamus.
- Näsi, M. ym., 2018. *Väkivallan kokemus ja rikostiedon lähteet*. Helsingin yliopisto: Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.
- Nickerson, R., 1998. Confirmation Bias: A Ubiquitous Phenomenon in Many Guises. *Review of General Psychology*, 2(2), 175–220.
- Niilola, M., 2020. *Tutkija: Some-raivo on uusi väkivallan muoto – Milloin ihmiset unohtivat, miten toisia kohtaan käyttäytyään?* Yle. <https://yle.fi/uutiset/3-11208809>. Haettu 11.3.2020.
- Nikunen, K. & Pantti, M., 2018. Tapaus Ku Klux Klan: Affektiivinen julkisuus, moraaliset tunteet ja tahmaiset kuvat. Teoksessa: M. Maasilta & K. Nikunen, toim. *Pakolaisuus, tunteet ja media*. Tampere: Vastapaino, 71–91.
- Noppi, E., Raittila, P. & Männikkö, P., 2015. *Syyliseksi kirjoitettu. Ulvilan surman uutisointia paperilla ja verkossa*. Tampereen yliopisto: COMET – Journalismin, viestinnän ja median tutkimuskeskus.
- Nousiainen, A., 2012. *Syylinen, syytön*. Helsingin Sanomien kuukausiliite, heinäkuu, 50–61.
- Pietilä, J., 2017. *Dokumenttiprojekti Ulvilan murhamysteeri* [YouTube-video]. <https://www.youtube.com/watch?v=Boso2NX7PHs&t>. Haettu 17.3.2020.

- Preston, D., 2013. *Trial By Fury: Internet Savagery and the Amanda Knox Case*. Kindle Single eBook.
- Savage, S. P., Grieve, J. & Poyser, S., 2007. Putting Wrongs to Right: Campaigns Against Miscarriages of Justice. *Criminology & Criminal Justice*, 7(1), 83–105.
- Seppänen, J. & Väliaverronen, E., 2012. *Mediayhteiskunta*. Kolmas painos toim. Tampere: Vastapaino.
- Simkin, S., 2013. ‘Actually Evil. Not High School Evil’: Amanda Knox, Sex and Celebrity Crime. *Celebrity Studies*, 4(1), 33–45.
- Smolej, M., 2010. Constructing Ideal Victims? Violence Narratives in Finnish Crime-appeal programming. *Crime, Media, Culture*, 6(1), 69–85.
- Smolej, M., 2011. Rikosuutisoinnin muutokset. *Haaste*, 4, 31–33.
- Statham, S., 2016. *Redefining Trial by Media : Towards a Critical-forensic Linguistic Interface*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Suikkanen, R., Holma, A. & Raittila, P., 2012. *Muuttumaton uutinen? Suomalaijen uutismedian vuosiseuranta 2007–2012 loppuraportti*. Tampereen yliopisto: Journalismin, viestinnän ja median tutkimuskeskus COMET.
- Syrjälä, H., 2007. *Väkivalta lööppijulkisuudessa*. Tampereen yliopisto: Tiedotusopin laitos Journalismin tutkimusyksikkö.
- Tilastokeskus, 2019. *Oikeus: Eräiden rikostyyppien kehitys*. https://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_oikeusolot.html. Haettu 17.3.2020.
- Väliaverronen, E., 2009. Journalismi kriisissä? Teoksessa: E. Väliaverronen, toim. *Journalismi murroksessa*. Helsinki: Gaudeamus, 13–31.
- Vuolteenaho, S., 2019. *Bodominjärven murhista lähes 60 vuotta – tässä seitsemän syytä miksi raaka kolmoismurha yhä kiinnostaa ihmisiä*. Yle. <https://yle.fi/uutiset/3-10793536>. Haettu 11.3.2020.